

בדין "מצא או מוצא"

יאיר הרל"פ

איתא ביבמות סג ב:

"אמר רבי חמא בר חנינא כיון שנשא אדם אשה עוונותיו מתפקקין שנאמר: 'מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה'. במערבא כי נסיב אינש איתתא אמרי ליה הכי: 'מצא או מוצא' מצא דכתיב: 'מצא אשה מצא טוב' מוצא דכתיב: 'ומוצא אני מר ממות את האשה'".

בספר חפץ חיים הקשה על גמרא זו (הלכות לשון הרע כלל א):

"הלא לשון הרע אסור אפילו בדרך רמו, ואסור אפילו על אמת כל שאין מזה תועלת על להבא... ואין נפקא מינא באיסור לשון הרע בין אשתו ואחר... ונראה לפי מה שכתב הרמב"ם דדבר שנתפרסם כבר באפי תלתא המספר אחר כך אין בו משום לשון הרע, אך שלא יתכוון להעביר בקול ולגלותו יותר. אם כן נוכל לומר בפשטות, דרגילות הוא דאישה רעה שנוכל לומר עליה שהיא מר ממות, נתפרסם בוודאי מכבר עניינה באפי תלתא לפחות. ואם כן הבעל שמספר אחר כך ענין רעתה ואינו מתכוין להעביר הקול אין עובר על זה משום איסור לשון הרע. וכן מה שאמרו ביבמות עג - אמר ליה חייא ב"ר לרב כתיב מוצא אני מר ממות את האשה כגון מאן, אמר ליה כגון אמך, גם כן ניחא בתירוץ זה." אך עדיין צריך לברר מה התועלת בשאלתם של בני מערבא, שהרי גם אם לשון הרע אין כאן, חטטנות יתר ודברים בטלים יש כאן! "ואמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר 'ודברת בס', בס ולא בדברים אחרים" (יומא יט ב), ועפ"ז כתב הפרי מגדים (באו"ח סימן קנא): "כל השח שיחה בטלה עובר בעשה מדרבנן", וגם הרמ"א פסק (יו"ד רמו כה): "ואסור לדבר בשיחת חולין".

והרמב"ם חילק את הדיבור לחמישה חלקים (פירוש המשניות אבות א יז): "הראשון הוא המצוה בו והוא קריאת התורה ולמודה וכו'. השני הוא הדיבור הנאסר... והרכילות... ולשון הרע. השלישי הוא הדבור הנמאס אשר אין בו תועלת לאדם בנפשו ולא עבירה... ואלו קוראים אותו החכמים שיחה בטלה... לכאורה אם כן, למרות שאסור לשון הרע אין בשאלתם של בני מערבא, כפי שתירץ החפץ חיים, עדיין תועלת אין בה, וממילא תחשב לדבור הנמאס שחכמים קוראים לו שיחה בטלה!

והגר"א באגרתו (המובאת בסוף ספר מסילת ישרים) כותב חומרת דברים יתרים: "והכל יביא במשפט על כל דבור ולא נאבד אפילו דיבור קל... כל עמל אדם לפיהו, אמרו חז"ל שכל מצוותיו ותורותיו של אדם אינו מספיק למה שמוציא מפיו... וכל כף הקלע הכל בהבל פיו של דברים בטלים ועל כל דבור הבל צריך להתקלע מסוף העולם ועד סופו". וכל זה בדברים יתרים, אבל בדברים האסורים כגון לשון הרע וכו' על אלו צריך לירד לשאול למטה וכו'..."

ואנו עומדים נדהמים, וכי גמרא זו באה להורות לנו הנהגה כה שלילית של שיחה שאין

בה תועלת, ויש בה דברים בטלים ומיותרים שהם נגד ההלכה (הרמ"א והפמ"ג לעיל), נגד המוסר (הרמב"ם בפיהמ"ש) ונגד ההגיון?!

ונראה לתרץ על פי הריא"ף לעין יעקב (יבמות שם). דהנה הריא"ף הקשה:
"קשה שאלת בני מערבא שהיו שואלין לחתן מצא או מוצא, צריך לבקש להם טוב טעם ודעת איך אפשר לחתן בין לילה אחד סמוך לנישואין שיהיה יודע אם מצא אשה טובה או אשה רעה כי זה לא יבחן עד המשך הזמן? ועוד קשה מה תועלת יש בשאלתם דמה נפשך, אם היא אשה טובה גם בלא דבריהם היא טובה, ואם מצא אשה רעה מה בידו של זה לעשות, ואתי לנחומי, צעורי קא מצערי ליה?"

ותירץ הריא"ף:

"...שהכוונה ללמדנו שכשנושא אדם אשה עונותיו מתפקקין ופירש רש"י ז"ל (שם ד"ה מתפקקין) נסתמין. והכוונה לומר שאף על פי שהחתן מתכפרין לו עונותיו אשר חטא, אינם נמחקים לגמרי. אלא כל חטאותיו אשר חטא מונחים בקופסא ונסתמים שם לראות מה יהא בסופו. שאם אחר הנישואין הוא מתהלך לתומו צדיק ולא ישוב עוד לכסלה, אלא הולך בדרך ישרה - הם מחוללים לגמרי ולא תזכרנה עוד כל חטאותיו לרעה. ואדרבה עליהם חיו יחיה שנחשבים לו זדונות לזכויות. אבל אם חס וחלילה ישוב לכסלה אחר נישואין ויחטא ואשם אז מגלגלין עליו עונותיו ראשונים וזכור יזכרם עוד. וזהו נרמז בכתוב אם האדם שמצא השתדל ללכת בדרכים טובים ומצא טוב דהיינו שהלך בדרך ישרה וטובה ועשה מצוות וזכויות הנה אז ויפק - נעשו רצון מה', פירוש: אותם עונות שהיו מפוקקין ונסתמים בידו מחטאת נעוריו שנסתמו בשעת נישואין, לא מיבעיא שנמחלים לו לגמרי אלא הם נעשים רצון מה'- שנחשבים לו כל אותם עונות וחטאות כזכויות ומצוות, ויעלו לרצון לפני ה'. ואם חס וחלילה הוא להיפך: שישוב לכסלה אז אפילו מחילה לא יש (אינן) לו לעונותיו הראשונים שעכשיו מגלגלין עליו את הכל ונפרעין ממנו. וזה הדבר עצמו היתה כוונת בני מערבא שהיו שואלים לחתן: מצא או מוצא כי היו רוצים להזהיר ולהדריך את החתן בדרך ישרה שלא ישוב עוד לכסלה.

"לכן היו אומרים לו: ראה נתנו לפניך שתי דרכים את החיים ואת הטוב, את המוות ואת הרע. יש דרך ישר לפניך ואז תקיים מקרא שכתוב 'מצא אשה' דהיינו אם תשתדל למצוא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, לשמור מצוותיו ואז יתקיים בך אף הפסוק שאומר: ויפק רצון מה' - שדברי חטאות ועונות המתפקקין ונסתמים בפניך בשעת הנישואין כולם יהיו לרצון ויחשבו כזכויות לפני ה'.

"וגם יש דרך המוות לפניך שהיא: אם תחזיק ברשעתך ותשוב לכסלה, שאז נאמר עליך המקרא: 'ומוצא אני מר ממות את האשה'. להיות שהפסדת מה שהרווחת בשעות הנישואין שנמחלו לך עונותיך. ועתה גלגלת אותם עליך

ברוב מעשיך וזכרתם עוד אתך, בודאי שדבר זה מר ממוות. וכיון שיש בידך לקיים מקרא 'מצא אשה מצא טוב' או מקרא 'מוצא אני מר ממוות את האשה' - ראוי לך שתבחר בחיים והלכת בדרכי ה' וטוב לך.

וזהו כוונת בני מערבא באמרם לחתן 'מצא או מוצא' להזכיר לו שני ענינים שהם אפשריים להשיג באמצעות הזיווג כדי שהחי יתן אל לבו ויקיים מקרא שכתוב: 'מצא אשה מצא טוב', ולא היתה כוונת בני מערבא לשאול את החתן אם מצא אשה טובה או רעה כי זה לא היה יכול לידע עד לאחר זמן כמו שכתבנו.

יוצא מדברי הריא"ף: בני מערבא לא שאלו את החתן אם אשתו טובה או רעה שאלה של דברים בטלים ומיותרים - שיחת חולין שעוברים עליה בעשה מדרבנן וכנ"ל, וכמובן אין כאן לשון הרע, אלא רק הזהרה והדרכה לחתן, כיצד עליו לנהל את חייו כך שהנישואין יביאו לו תועלת ולא חס ושלום היפך מזה.

תורת החוף ימים (הרב יחיאל מיכל חרל"פ) הקשה על תרוצו של החפץ-חיים וביאר את הגמרא בדרך דרוש:

"יסוד ההצלחה בחיים הוא כשהאיש מחפש לעצמו אשה לא יבקש רק טובתו אלא יברר וידרוש גם טובת האשה. וזהו מה ששואלים אותו בני מערבא כשעסקת בענין חפוש האשה האם דרשת גם טובת האשה ומצאת גם טובת - 'מצא אשה' - אז בודאי יהיה 'מצא טוב'. אך אם בשעת מעשה דרשת ומצאת רק טובתך - 'מוצא אני' - אז יהיה 'מר ממוות את האשה'".

ממילא אין כאן לא לשון הרע ולא דברים בטלים אלא אדרבא, הדרכה חיובית על הדרך לבניית תא משפחתי מוצלח.

אך לכאורה תמוה, למה חכו בני מערבא עד לאחר החתונה? היה ראוי להם לשאול את החתן לפני חתונתו האם בחפוש אחר אשה דורש גם טובתה, ועל ידי שישאלו אותו ישים אל לבו וישמע בעצתם וידרוש גם טובת אשתו העתיידית, וממילא יזכו להצלחה בחיים. אבל לשאול חתן לאחר חתונתו על מערכת השיקולים שהנחו אותו בזמן שחיפש אישה היא לכאורה שאלה מיותרת לגמרי! שהרי הדבר כבר נעשה?!

ושמא אפשר לבאר את הגמרא באופן אחר: "במערבא כי נסיב איניש איתתא" - בא"י כאשר אדם היה הולך לקחת אשה, "אמרי ליה" - היו אומרים לו: "מצא או מוצא". אמירה זו נאמרה עוד לפני חתונתו כיון שהגמרא נוקטת לשון הווה: כי נסיב, ולא נקטה לשון עבר - 'נסב' (עיין מסכת יבמות סג ומסכת ברכות ח בהוצאת הרב שטיינזלץ). לפני חתונתו רבנן מצאו לנכון ללמדו פרק חשוב וגורלי בהלכות נישואין. החתן צריך לדעת שישנן שתי אפשרויות לבניית הנישואין: 'מצא' או 'מוצא', והדבר תלוי רק בו. וכך אמרו לו: דע לך חתן, הפסוק אומר: "מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה" (משלי יח כב), והגמרא (ברכות ח א) משבחת את קשר הנישואין: "ע"ז יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא" - זו אשה". וכן אמרו (יבמות סב ב): "כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה, בלא תורה, בלא חומה, בלא שלום". "וכל אדם שאין לו אשה - אינו אדם" (שם סג א). הכל

נכון, אבל דע לך חתן שאשה יכולה להיות גם מר ממוות. גשר הנישואין שמוביל אל השמחה, השלמות והברכה ולכל מילי דמיטב שחז"ל גילו לנו, גשר צר מאוד הוא. צריך ללכת בו בזהירות יתרה עם הרבה חשיבה ורגש, עדינות וטבעיות. אם לא תתן דעתך לכך, עלול חס וחלילה להתקיים בך הפסוק: "ומוצא אני מר ממות את האשה". לכן אנו מכינים אותך שתדע את שתי האפשרויות של קשר-הנישואין ותדאג לכך שיקויים בך הפסוק "מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה".

לפי פירוש זה עולים כל הפירושים בקנה אחד של הזהרה והדרכה לקראת חתונתו שיזכה ל'מצא טוב'.

תורת החוף ימים שהסביר על דרך הדרוש ששואלים לחתן: האם כשעסק בחפוש אשה חפש ומצא גם טובת אשתו - "מצא טוב" - שזה יסוד ההצלחה בחיים, חז"ל הדריכו את האדם עוד לפני חתונתו שיבדוק האם נישואין אלו גם מתאימים וטובים לאשתו העתידית, ולא רק לו. אם כל אחד יחפש רק טובתו - "ומוצא אני" - מר ממוות יהיה סופו.

והדרכה זו נמשכת לכל אורך חיי הנישואין! תמיד יבדוק כל מעשה ודרך-חיים האם הוא מתאים ונוח גם לאשתו!

נמצינו למדים: גמרא זו אין בה לא לשון הרע, ולא שיחה בטלה, אלא הדרכה יסודית וחשובה לחתן שיזכה "למצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה" ויהי רצון שפסוק זה יתקיים בנו ובכל עם ישראל, אמן.